

Sexagesima.

O allsmåttige, evige Gud, vi tacka dig för att du av din faderliga barmhärtighet låter ditt heliga och hälsosamma ord förkunnas, oss arma människor till tröst och rättelse. Och emedan vi för vår svaghets skulle icke kunna rätt fatta eller behålla det, så bedja vi dig ödmjukt, att du värdes förlåna oss din helige Ande, på det att vårt hjärta må bliva den goda jorden för ordets säd och att vi må bära mycken frukt i tålmod.

Genom din Son, Jesus Kristus, vår Herre. Amen.

Johan Christian Friedrich Hæffner.

En biografisk skiss.¹⁾

I.

Barndoms- och ungdomsåren i Tyskland.

I maj månad detta år, närmare bestämt den 28, har ett sekel förflutit sedan en för den svenska kyrkosången ytterst betydelsefull personlighet slutade sina dagar, Johan Christian Friedrich Hæffner. Striderna kring hans största kyrkomusikaliska verk, koralboken till 1819 års psalmbok, ha ännu inte lagt sig. Och som skapare av den svenska manskvartettsången, enkannerligen studentsången, lever han ännu i dag.

I det romantiskt sagoomspunna Thüringerwald, i byn Oberschöna, föddes den 2 mars 1759 Hæffner, eller Häfner, som namnet där ännu skrives. Thüringerwald hade, så långt man kan följa släkten tillbaka i tiden, varit dess hemort. Där hade Johan Christian Friedrichs farfader, Johann Valentin, verkat som lärare, och i byn Oberschöna verkade under 1750-talet hans fader, Johann Heinrich, också som lärare. Att denna djupa rotfasthet i de thüringska skogarna skulle bli av största betydelse för Hæffners utveckling var givet. Hans starkt romantiska läggning får härigenom en fullt naturlig förklaring. På äldre dagar talar också Hæffner själv om hur skogarna lockat honom: »Om hösten var fågeljakten ett av mina käraste tidsfördriv. Jag uppehöll mig då i skogen flera dagar, stundom två mil från mitt hem, ibland kolare. Några av dessa voro mina bästa vänner; de kunde så många sagor och en otalig mängd så kallade Snapperlieder — så benämnas folkvisor i min hemort. Att sitta hos dem i deras hyttor och höra på äventyr om förtrollade prinsar och prinsessor under det den nattliga vinden susade i de uråldriga träden — trakten var mellan Oberschöna och Sturtzhausen — gav mig ett nöje, som jag ännu påminner mig med en vällustig rysning.» (Tidskriften »Svea», 1818.)

---

¹ Då under de senaste åren av hr Günther Kraft i Thüringen företagna efterforskningar angående Hæffners barndoms- och ungdomstid bragt i dagen uppgifter, vilka till en del betydligt avvika från tidigare, kommer denna uppsats att mera ingående behandla just den del av Hæffners liv än den svenska. För nyheterna står jag i djup tacksamhetsskuld till denne forskare.

Hur Hæffners barndoms- och ungdomsår i själva verket gestaltade sig är svårt att tillfullo klarlägga. Uppgifterna stå stridande mot varandra, och Hæffners, som man väl måste antaga, egna meddelanden i den år 1832 utkomna »Upsala Academies Matrikel» hjälpa just inte till att skingra dunklet. Av där föreliggande uppgifter synes det, som om Hæffner i någon mån velat förgylla upp sin uppfostran och utbildning, vilket emellertid ej bör tagas för allvarligt, då sådant på den tiden ej torde ha varit så särdeles sällsynt. En förklaring kan måhända vara, att han härigenom sökte skaffa sig mera pondus. Ej heller vinner man full klarhet genom Strieders »Hess. Gelehrten-geschichte» bd 18 (omkr. 1820), där en kusin till Hæffner, Johann Reinhardt, står för uppgifterna. — F. ö kan tilläggas, att Hæffner hade en synnerligen musikalisk broder, med vilken givetvis vissa förväxlingar kunnat ske. — Ett omdöme är emellertid samstämmigt, och det är att Hæffner mycket tidigt visade stora musikaliska anlag. Han säger också själv i den ovan citerade tidskriften »Svea», att han redan som nioårig spelade »orgerna till den kyrkomusik, som om söndagarna uppfördes av skolpojkar, hantverkare och bönder, varvid skolmästaren gjorde kapellmästartjänst». Detta torde ha skett i Oberschönau, där han ofta uppehöll sig i nyssnämnda kusins hem, eller i det ej långt därifrån belägna Kleinschmalkalden, dit Hæffners fader två år efter sonens födelse blivit kallad.

Beträffande Hæffners skolunderbyggnad får man väl antaga, att han fått sin första och egentliga undervisning av fadern. Men även då han vistades hos sin farbroder i Oberschönau deltog han i den undervisning, denne meddelade sina barn. Att han däremot, som han själv uppger, skulle under åren 1769—74 ha besökt lyceet i Schmalkalden vederlägges av hans kusin, vilken i stället framhåller, att Hæffner genom självstudier skaffat sig alla övriga icke elementära kunskaper. Detta låter också antagligt, då Hæffner av allt att döma var långt ifrån obegävad.

I musik erhöll han undervisning av den i Schmalkalden som organist verksamme Johann Gottfried Vierling (f. 1750, d. 1813) och en för oss okänd skol- och musiklärare i Weidebrunn, Günther. Av dessa båda var det givetvis den för sitt orgelspel berömde Vierling, som fick den största betydelsen för Hæffners musikaliska utveckling. Beträffande Vierlings egen utbildning var hans förste lärare en från 1731 i Schmalkalden verkande organist vid namn Johann Nicolaus Tischer, hans andre ingen mindre än Sebastian Bachs mest berömde son, den s. k. »Berlin»- eller »Hamburg-Bach», Carl Philipp Emanuel. Att han som sin tredje lärare skulle ha haft den som teoretiker märklige men något bigotte Johann Philipp Kirnberger vet man ej med säkerhet, men det förefaller troligt. Härför talar bl. a. den omständigheten, att Vierling 1781 tillägnat Kirnberger en samling klaversonater. Vierling vann emellertid berömmelse ej enbart som orgelspelare utan även som tonsättare, varvid han i främsta rummet skrivit en rad kyrkomusikaliska verk, bl. a. en koralbok (1789). Vierling var som sagt Hæffners egentlige lärare i musik, och studierna gingo raskt undan. Han undervisades i generalbas, klaver- och orgelspelning. Johann Reinhardt framhåller bl. a., att av alla Vierlings lärjungar hade »troligen ingen betalt honom så litet» men ingen heller »gjort ho-

nom så stor glädje både beträffande klaver- och orgelspel som ock musikalisk satskonst» som just Hæffner.

Enligt Hæffners egen utsago i ovannämnda matrikel förestod han under åren 1774—75 (till vilken tidpunkt vi nu ungefärligen torde ha kommit i vår framställning) faderns syssla i Kleinschmalkalden; denna uppgift bekräftas även av Kraft.

Med år 1776 ha vi kommit till den dunklaste tiden i Hæffners liv, vilken sträcker sig till början av 1780. Hæffner själv anger, att han 1776 blev student i Leipzig, där han tog »särskild undervisning i estetik och deklamation» av professorn i filosofi vid universitetet, Christian August Clodius, och prästen Georg Joachim Zollikofer, varvid han skulle ha förtjänt sitt uppehälle som korrekturläsare hos musikförlaget Breitkopf & Härtel. Från 1778 till 1780 skulle han vidare ha verkat som »musikantförare vid åtskilliga teatrar i Frankfurt am Main, Hamburg m. fl. städer». Mot denna Hæffners egen uppgift står Johann Reinhardts, vilken omnämner, att Hæffner på ett år, troligen 1776, försvunnit från hemmet, och att han den tiden uppehöll sig i Meiningen, där han vid det lilla men förträffliga hovkapellet förskaffade sig större färdighet på violin och violoncell. Penningmedel saknade han, och på vilket sätt han därför skaffade sig sitt uppehälle kunde man ej räkna ut. Året därpå var han åter i hembygden, först i Oberschönau och sedan i sitt hem i Kleinschmalkalden, där han på nytt skulle ha biträtt fadern i dennes syssla.

Ser man på de uppgifter, Günther Kraft införskaffat, vederlägga de helt Hæffners egna meddelanden och delvis även kusinens. Sålunda finnes i Leipzigs universitetsmatrikel för åren 1709—1809 ingen upptagen med namnet »Johann Christian Friedrich Häfner eller Häffner» och ej heller i personalförteckningen för åren 1770—1788 vid hovkapellet i Meiningen. Vidare är Hæffners namn ej att finna bland den vid Breitkopf & Härtel anställda personalens. Det enda, som enligt Kraft skulle vara fullt riktigt är, att Hæffner efter ett års bortovaro återvänt till hembygden, där han stannade t. o. m. år 1780. Med dessa stridande uppgifter som bakgrund och med tillhjälp av de fakta, som de senaste årens efterforskningar bragt i dagen, kunna vi sålunda endast konstruktionsvis söka skapa en bild av Hæffners liv under dessa år.

Den sannolikaste uppgiften om Hæffners vistelseort under det år, han var försvunnen från hemmet, är Meiningen. Dels ligger Meiningen närmare Hæffners hembygd än Leipzig, och dels finnes en uppgift, att Hæffner under vistelsen där som 17-årig skulle ha skrivit musiken till en passionshistoria med ord av dåvarande hovpredikanten i staden, Pfranger. Kompositionen i fråga har visserligen inte kunnat påträffas, men uppgiften om *namnet* på den, som skrivit texten, talar för att meddelandet ej kan vara gripet ur luften. Att Hæffner inte varit medlem av hovkapellet behöver f. ö. inte motsäga, att han vistats i Meiningen. Han kan sålunda på annat sätt ha skaffat sig medel för sitt uppehälle och under tiden där, som kusinen säger, ha bedrivit studier i violin och violoncell för någon medlem av detta hovkapell. Geijer och andra intyga Hæffners skicklighet i violin, men någon annan uppgift än Johann Reinhardts på att Hæffner överhuvud taget skulle ha lärt sig detta instrument finnes ej. Tänkbart

men föga troligt är ju, att hans tidigare omtalade lärare Günther skulle ha kunnat undervisa honom häri. Hemkommen igen 1777 torde han så ha fortsatt sin utbildning för Vierling, ty med tanke på de verkligt stora musikaliska kunskaper, Hæffner för sin tid ägde, kan han knappast ha avslutat sina studier redan i början av 1774 vid nyss fyllda 15 år. Han tillträdde då, som vi minnas, befattningen som faderns vikarie, vilket väl måste ha hindrat hans fortsatta studier för Vierling. Att han då och då under senare tid (1777—80) vikarierat för fadern låter ju ej otroligt.

Mot Hæffnes egna uppgifter om Leipzigtiden 1776—1778 talar, utom tidigare nämnda fakta, just hans stora musikaliska kunnande, ty om någon musikundervisning där nämner han ej ett ord. Och sätter man tilltro till hans uppgifter om denna tid, bör man ju också tro på hans verksamhet som s. a. s. ambulering teaterkapellmästare under åren 1778—1780. Härigenom skulle Hæffners musikutbildning, som nyss nämnts, ha varit avslutad vid knappa 15 års ålder. Ty att han under tiden som resande musikledare skulle ha kunnat bedriva musikaliska studier i den form, det härvid kan vara tal om, är knappast troligt, i så fall för vem? Även Hæffners ungdom talar i viss mån mot att han skulle ha blivit student i Leipzig 1776. Han var då nyss fyllda 17 år, vilket visserligen ej torde ha varit någon så ovanlig ålder som student på den tiden, men man måste i detta fall tänka på, att Hæffner i stort sett var självlärd och ej heller kan ha haft så mycket tid övrig för humanistiska studier. För oss kommer väl Leipzigtiden och kapellmästartiden vid de olika tyska teatrarna, liksom namnen Clodius och Zollikofer att stå som en olöst gåta.

Med år 1780 komma vi åter till en fast hållpunkt i Hæffners liv. Det var det året hans fader dog, och i Kleinschmalkaldens kyrkobok finnes en uppgift om att sonen »Johann Christian» den 21 februari blev faderns vikarie, dock utan något löfte att få bli hans efterträdare. Vikariatet synes huvudsakligen ha gällt faderns sjukdomstid, ty denne dog först den 28 juni och redan i augusti hade »Johann Christian» fått lämna platsen till faderns efterträdare. Intygen om Hæffners tjänstgöring både som lärare och som musikledare i kyrkan äro synnerligen fördelaktiga. Han sökte också befattningen, men vid den omröstning, som avgjorde tillsättandet, erhöll han ej majoritet, vilket kanske i någon mån kan ha berott på hans häftiga och ganska obehärskade lynne. Johann Reinhardt säger endast, att församlingen ville ha en annan skollärare och inte Hæffner. Denne sökte nu och erhöll befattningen som organist i Schweinsberg vid Marburg, där han, enligt uppgift från pastorsämbetet, skulle ha stannat till utgången av år 1781, då han begav sig till Sverige. Kusinen påstår dock, att han redan tidigare under året lämnat platsen på grund av vissa »ogynnsamma förhållanden».

Innan vi nu övergå till en mera summarisk behandling av Hæffners Sverigetid och egentliga verksamhetstid, bör emellertid en sak påpekas, som är av visst intresse. I Gustav Schillings kanske inte alltid så tillförlitliga men för personhistorisk kändedom viktiga »Enzyklopädie der gesamten musikalischen Wissenschaften oder Universallexikon der Tonkunst» (1825—38) omtalas, att Goethe, så ofta han uppehöll sig i trakten av Schmalkalden för att jaga eller annat, bebodde en vindskammare hos

Hæffners fader. Att sonen härvid sammanträffat med Goethe kan man väl nästan taga för givet. Schilling säger också, att Hæffner som komponist visat ett avgjort intresse för just Goethes lyrik. Då endast några få Hæffnersånger till text av denne diktare finnas bevarade i Sverige, måste man sålunda antaga, att Hæffner under sin uppväxttid sysslats med komponerandet av Goethetexter. Detta är emellertid ej den enda orsaken till att jag velat nämna denna episod. För Hæffners djupt rotade romantiska läggning blev givetvis en bekantskap, om ock flyktig med den store diktarfursten av stor betydelse. Hans romantiska anda fick härigenom en kraftig näring.

(Eftertryck i varje form förbjudes.)

Gösta Morin.

Några erfarenheter från den nya organistexamen.

I den med förra numret begynta diskussionen lämnas för dagen ordet åt professor Gustaf Aulén, domkapitelsombud i Lund och musikedirektör Svante Sjöberg, Karlskrona, vilken tjänstgjort som Musikakademiens ombud.

I.

Jag sammanfattar mina erfarenheter från organistexamen, som inom parentes sagt icke bara äro erfarenheter från den nya organistexamen, utan också mer än femtonåriga erfarenheter från den äldre, i följande önskemål, vilka dels röra examensstadgan, dels dennas praktiska tillämpning.

1) Examens namn bör förändras därhän att ordet »lägre» strykes. Skäl härför ha tillräckligt givits i tidigare uttalanden. Man må gärna kalla en annan organistexamen »högre», blott man låter bli att kalla denna »lägre».

2) I examen måste ovillkorligen såsom ett ämne ingå liturgik. Naturligtvis kan det icke vara fråga om någon stor kurs. Men det måste finnas garanti för att examinanderna äga åtminstone den allra elementäraste kännedom om vår kyrkas gudstjänstordning och om dess kyrkomusikaliska böcker. Då jag en gång frågade en examinand, när litanian skulle användas, fick jag svaret: på juldagen. Mångfaldiga exempel på den grövsta okunnighet kunde relateras.

3) Apparaten med två ombud för den Musikaliska Akademien är onödigt tung. Det är naturligtvis en högviktig sak att Akademien är representerad. Men det kunde gott räcka med *en* censor från detta håll.

4) Mottagandet av examensanmälningar och avgifter ävensom utsändandet av meddelanden rörande examen böra omhänderhavas av examinator.